

Kötött pálya, biztos támpontok – Tagányi Károly jogszokásgyűjtő-programjától Szilágyi Miklós társadalomnéprajzi szintéziséig¹

Szilágyi Miklós témavezetésével nyújtottam be 2010-ben *A magyar népi jogélet kutatása* című disszertációm. Ő volt az, aki 2008-ban még doktoranduszként maga helyett elküldött egy szekszárdi konferenciára,² hogy Tagányi Károly jogszokásgyűjtő programjáról adjak elő. Ez a konferencia túlzás nélkül sorsdöntőnek bizonyult több szempontból is. Az akkori előadók: jogászok, néprajzosok, történészek, jogszociológusok rácsodálkoztak egymás kutatásaira, közös szakmai beszélgetések indultak a jó szekszárdi borok mellett, melyek néhány év alatt a Tárkány Szücs Ernő Jogi Kultúrtörténeti Jogi Néprajzi Kutatócsoport megalakulásához vezettek. Kutatócsoportunk 2021-ben ünnepelte fennállása 10. évfordulóját, 2023-ban pedig megjelenhetett a Jogi kultúrtörténeti jogi néprajzi kiskönyvtár 11. kötete *Élő jogszokások* címmel³.

A szekszárdi konferenciára készülve abban maradtunk Szilágyi Miklóssal, hogy érdemes átnézni az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában található Tagányi-hagyatékot. Tulajdonképpen azóta is Tagányi Károly életművével, hagyatékának feldolgozásával foglalkozom. A szekszárdi konferenciára készülve sikerült megtalálni Tagányi Károly *A hazai élő jogszokások gyűjtéséről* című írásának kéziratban maradt fejezeteit, az erről szóló híradás megjelenhetett a konferencia előadásait közreadó kötetben.⁴ A kötet recenziójában Stipta István jogtörténész 2009-ben úgy fogalmazott, hogy a Tagányi-hagyaték feltárására és feldolgozására érdemes lenne OTKA-programot indítani.⁵ Ez a kutatás tulajdonképpen a mai napig tart.⁶

¹ A Szilágyi Miklós-emlékkonferencián elhangzott előadás (2024. április 12.) írott változata, mely a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal – FK 132220 sz. pályázat támogatásával készült.

² Jogi néprajzi, jogi kultúrtörténeti interdiszciplináris nemzetközi konferencia. Szekszárd, 2008. április 24–26. Mind a konferencia mind a kötet címében ekkor még a jogi néprajz szerepelt első helyen.

³ Nagy–Bognár–Szabó (szerk.) 2023.

⁴ Mezey–Nagy (szerk.) 2009.

⁵ Stipta 2009: 46.

⁶ 2019 decemberében a Bölcsészettudományi Kutatóközpont Néprajztudományi Intézetében indult Tagányi Károly (1858–1924) jogszokásgyűjtő programja és hagyatékának tudománytörténeti jelentősége című NKFIH-pályázat. A pályázat keretében a kutatócsoport a Tagányi-hagyaték teljességre törekvő feltárására vállalkozott, úgy a kéziratok, a publikációk, mint a Pécsre került Tagányi-könyvtár kapcsán – minden esetben vizsgálva a digitalizálás és a közzététel lehetőségeit. A kutatócsoport felvállalja Tagányi tudománytörténeti hatásának vizsgálatát is. A publikált örökség elérhető a jogineprajz.hu honlap Tagányi-hagyaték fülén. (Ez 265 db kereshető – un. kétrétegű – pdf állományt jelent mintegy 5497 oldalnyi terjedelemben a megjelenés éve szerint rendezve. A kéziratok közül különböző őrzőhelyekről 4200 foliónyi kéziratot sikerült digitalizálni; ezek regesztázását folyamatosan végezzük. A <https://jogineprajz.hu> honlapon elérhető a projekt keretében megjelent 58 publikáció is.)

Visszatekintve tehát nem kutatói szerencse, sokkal inkább tudatos témavezetői irányítás, mely évtizedekre pályára állított. Szilágyi Miklós lehetőséget kínált, a disszertáció készítését türelemmel kísérte végig és rengeteg segítséget nyújtott az általa készített jegyzetek átadásával. Nemcsak ő, hanem felesége, Dr. Bányai Irén is olvasta a kéziratot, melyről azt mondta, hogy ez a történészek számára is érdekes lehet. A disszertáció egy része 2016-ban látott napvilágot a Magyar Néprajzi Társaság kiadásában,⁷ melyért nagyon hálás vagyok a kiadónak és a sorozatszerkesztő Turai Tündének egyaránt. A disszertáció másik, Tagányi Károly jogszokásgyűjtő programjáról szóló részének megjelentetése folyamatban van; ezzel zárul majd egy bő tizenöt éves kutatási folyamat, melyet Szilágyi Miklós indított el.

Tiszteleti tanulmányomban azt járom körül, mit jelentenek Szilágyi Miklós kutatásai a hazai jogi néprajz számára. Több évtizednyi kutatómunkával a háta mögött Szilágyi Miklós biztos fogalmi alapvetéssel, jól súlyozott kutatástörténettel és mértékadó feladatkijelöléssel segítette a társadalomnéprajz részeként művelt jogi néprajz kutatóit.

Személyes találkozásainkkor Szilágyi Miklós gyakran megjegyezte, hogy rendszeresen beszélgettek Tárkány Szücs Ernővel a jogi néprajzi kutatások lehetőségeiről. Szívesen emlékezett vissza arra, hogy Tárkány Szücs szerint neki, mármint Szilágyi Miklósnak kiváló a jogérzete, ezért magabiztosan mozog a népi jogélet világában. Ennél jóval többről van szó.

Tárkány Szücs Ernő 1981-es *Magyar jogi népszokások* című monográfiája⁸ megjelenését követően adta közre Szilágyi Miklós *Jegyzetek a népi jogszokásokról* című elemzését⁹, mely jóval több mint egy recenzió. Szilágyi a monográfia *Tulajdon* című fejezetéhez fogalmazott meg – az ő szóhasználatában – kérdéseket, melyek mindegyike tulajdonképpen kutatási téma kijelölés. Szilágyi elfogadta a Tárkány Szücs-i kiindulópontot, hogy idézem „»Fent tehát a törvények, lent pedig az állam által el nem ismert szabálycsoport, a jogi népszokások uralkodtak.« Vitathatatlan, mert több néprajzos generáció megfigyelései bizonyítják, hogy a törvényi szabályozás mellett, sőt: annak ellenére hibátlanul funkcionált az élet minden területén a jogi természetű szokások rendszere, s ez – a parasztság vonatkozásában – hézagtalanabbnak, sok szempontból hibátlanabb struktúrának bizonyult, mint a törvények jelentette rendszer.”¹⁰ Ahhoz, hogy megértsük Szilágyi Miklós mondatainak jelentőségét, elég csak arra utalni, hogy a jogtörténettudomány képviselői részéről bő harminc évvel későbbi ez az elismerés.

Mezey Barna 2014-ben megjelent írásában összefoglalja, hogy miből is fakadt a jogtörténészek távolságtartása a jogi népszokásokkal szemben. Az időbeli és fogalmi bizonytalanságok éppúgy szerepet játszottak ebben, mint a „szakmai (politikai) óvatosság is”, mely nem kérdőjelezte meg a kényszer állami jellegét.¹¹ Mezey levezeti, hogy a jogtudomány és a jogtörténetírás hagyományos jogfelfogásából miként szorultak ki a jobbágyságok társadalmi viszonyait, együttélését és konfliktusait rendezni hivatott szabá-

⁷ Bognár 2016.

⁸ Tárkány Szücs 1981.

⁹ Szilágyi 1983.

¹⁰ Szilágyi 1983: 61.

¹¹ Mezey 2014: 25.

lyozók. Majd rögzíti, hogy „a magyar joghistória egyik legfontosabb feladata lett [...] a népi jogéletkutatás eredményeinek feldolgozása, beillesztése a jogtörténet fejlődési ívébe és a magyar jog eddigi történeti képének kiegészítése”.¹² Mezey tanulmánya tulajdonképpen egy jogtörténettudományi paradigmaváltás, amennyiben Tárkány Szücs Ernő életművét beemelte a jogtörténeti kutatásokba. Ez abból a szempontból is jelentős, hogy Tárkány Szücs Ernő hosszú személyes küzdelme volt, hogy munkásságát elismerje a jogtörténetírás, de életében ez csak töredékesen valósulhatott meg.¹³

Első látásra úgy tűnik ugyan, hogy Tárkány Szücs Ernő munkájának jogszociológiai elismerése és integrálása jóval korábbra datálható, mint a jogtörténettudományi, hiszen Kulcsár Kálmán aktív közreműködésével és utószavával jelenhetett meg 1981-ben 900 oldalas monográfiája a Társadalomtudományi Könyvtár sorozatban¹⁴; illetve Kulcsár Kálmán 1997-ben közreadott jogszociológiai tankönyvében a jogi népszokások kutatását már a „legsajátságosabb magyar jogszociológiai kísérletként” jellemezte.¹⁵ Ezzel Kulcsár a tananyagként használt kutatástörténeti áttekintésébe a jogi néphagyományok kutatását, ha érintőlegesen is, de beemelte. Egyúttal a későbbi kutatástörténeti áttekintések számára fontos szempontokat kínált annak elemzésével, hogy miként nyert teret a jog társadalmi szemlélete és a jogi pluralizmus a szocialista normativizmussal szemben. Ez a megközelítés azonban korántsem egyeduralkodó. Paládi-Kovács Attila egyenesen „jogba ütköző kisajátítási kísérletnek” nevezi a néprajzi eredményeknek a „szociológia vérszegény hazai történetébe” történő átemelését.¹⁶ Nem tekinthetjük tehát integrálnak/szervesültnek a népi jogéletkutatás eredményeit és módszertanát a hazai jogszociológiai diskurzusba;¹⁷ ez annak ellenére így van, hogy jogszociológia és jogszokáskutatás mondhatni egy töről fakad.¹⁸

A népi jogéletkutatás néprajztudományi integrációjának egy szimbolikus mozzanata volt, amikor Tárkány Szücs Ernő 1975-ben állást kapott az MTA Néprajzi Kutató Csoportjában, ahol aztán lehetősége nyílt a *Magyar jogi népszokások* című nagymonográfia megjelentetésére. Szilágyi Miklós fentebb idézett tanulmányának azóta beigazolódtatott zárógondolata Tárkány Szücs könyvéről: hogy az „hosszú időn át meghatározó jelentőséggel, orientáló módon lesz jelen a magyar társadalomtudományi kutatásokban”.¹⁹

Külön megvizsgálandónak ítélte Szilágyi Miklós azokat az eseteket, amikor a törvények kibékíthetetlen ellentétbe kerülnek a szokásjoggal, amikor „konfrontálódik a két jogrendszer”. Erre Szilágyi Miklós megfogalmazásában akkor kerül sor, amikor „a törvény [...] alapjaiban támadja a »hagyományt«, s nemcsak a jogszokást, hanem a paraszti üzemszervezetet és technológiát is”. Példaként az 1888-as halászati törvényt hozza: „A halászati törvény [...] ellen azért léptek fel elemi erejű tiltakozásokkal a halászok [...] mert hagyományos gyakorlatukba avatkozott bele a törvény: tiltotta az éj-

¹² Mezey 2014: 34.

¹³ Bognár 2014; 2022.

¹⁴ Matyasovszky-Németh-Fekete 2022.; Fekete 2020.

¹⁵ Kulcsár 1997: 75.

¹⁶ Paládi-Kovács 2003: 867.

¹⁷ Fekete 2020.

¹⁸ Vö.: Bognár 2023.

¹⁹ Szilágyi 1983: 64.

szakai halászatot, megszabta a hálózsem méretét, ívás idejére általános fogási tilalmat rendelt el stb. Nemcsak a jogi, hanem ... üzemszervezeti, technológiai kérdésekben is illetékesnek akartak látszani a törvényalkotók – jórészt hatástalanul.” Mindezek vizsgálata Szilágyi Miklós szerint „történészek és néprajzosok közös feladata”²⁰.

Ezt a gondolatmenetet fűzte tovább Szilágyi Miklós két évtizeddel később a *Magyar Néprajz Társadalom* kötetének *Törvények, szokásjog, jogszokás* fejezetben. Eredetileg Tárkány Szücs Ernő kapta feladatul a fejezetek elkészítését, azt be is nyújtotta, de az Szilágyi Miklós szóbeli közlése alapján jórészt a *Magyar jogi népszokások* kivonatolása volt, s ezt – a szerkesztőbizottság megítélése szerint – halála után tizenöt évvel illetlenség lett volna publikálni.

Szilágyi Miklós kiindulópontja, hogy a jogi néprajz „az írott és az íratlan jog koronként változó összefüggését, egymásba kapcsolódását”, „együttes szerepét” vizsgálja.²¹ Ezzel egyszerre határolódik el a jogtudomány és a jogtörténetírás kizárólagos „állami jog” koncepciójától és attól a kutatási programtól, mely a törvényektől függetlenül létező jogi néphagyományok gyűjtését tűzte ki célul. Itt Szilágyi Miklós a Györffy által meghirdetett jogi néphagyományokat gyűjtő programra utal, mely inkább csak gyűjtési felhívás, programadó és semmi esetre sem lehet szofisztikált fogalmi, módszertani útmutatónak tekinteni. Szilágyi Miklós tehát elismeri a népi jogszokások létezését, szükségességét és azok egységes jogrendszerhez tartozását hangsúlyozza. Ennek jelentőségét az adja, hogy a néprajztudomány oldaláról fogalmazza ezt meg, mely annak kézikönyvében jelenhetett meg ezzel kanonizálva egy szilárd kiindulópontot, mely korábban egyáltalán nem volt általános. Már a fejezetcím: *Törvények, szokásjog, jogszokás* is előre vetíti, hogy itt alapfogalmakról lesz szó, Szilágyi Miklós tehát megalkot egy fogalmi rendszert, mely több ponton eltér a jogtudomány/jogtörténet kanonizált fogalmaitól.

A „mi²² kiindulási tételünk” – így Szilágyi – a népi jogszokások egységes jogrendszerhez tartozását hangsúlyozza. Szilágyi Miklós szokásjogként hivatkozik a „kisebbség-nagyobb közösségek olyan szokásaira, melyek az egyének viszonyát szabályozó csoporton belüli normává szilárdulván jogi tartalommal telítődtek”²³. Nem tesz különbséget „íratlan és írásba (is) foglalt jogi szokások között”, viszont szilárdan kiáll amellett, hogy ezek nem függetleníthetők az adott korszak jogi szabályozóitól. Így részben leszámol az önszabályozó közösségek mítoszával, s programot hirdet annak feltárására, miként befolyásolták a központi szabályozók a paraszti életviszonyokat, és megválaszolandó kérdésként tekint arra, hogy az irányítás és a befolyásolás feudalizmus kori módszerei, valamint jogi és jogon kívüli eszközei mennyire voltak hatékonyak.²⁴ Szilágyi rögzíti, hogy a feudalizmus századaiban, ha lassan növekedett is az írott jog szerepe, alig csökkenő jelentőségű maradt a szokásjog is.

A jogi néprajz két kulcsfogalma a szokásjog és a jogszokás. A szokásjoghoz sorolhatók Szilágyi szerint mindazok „a jogi szabályok, melyeknek országos, regionális

²⁰ Szilágyi 1983.

²¹ Szilágyi 2000: 693.

²² a néprajztudomány (szerző)

²³ Szilágyi 2000: 693–694.

²⁴ Szilágyi 2000: 700.

és helyi érvényességű elismerését a különböző szinteken a bíróságok kényszerítették ki”.²⁵ A jogszokás – jogi tartalmú népszokás és népi jogszokás – Szilágyi értelmezésében a szokásjog része: „a faluközösség ennek alapján intézte a maga belső ügyeit, s bármelyik magasabb bírói fórum a »falu szokásaként« figyelembe is vette azokat. Feltevére természetesen, ha nem ellenkeztek e helyi jogszokások a törvénnyel s az országos szokásjoggal, és nem sértettek privilegialis jogokat.”²⁶ Ez a meghatározás sűriti magába az elhatárolódást a jogi néprajz klasszikusai: pl. Tagányi Károly, Bónis György és Tárkány Szücs Ernő egymásra építkező, jogdogmatikai megalapozottságra törekvő fogalmi meghatározásaitól.²⁷

Ebből a szempontból Szilágyi megközelítése valóban – ahogy ő fogalmaz – részleges tagadása és nem logikai folytatása a népi jogélet kutatói által képviselteknek. Röviden összegezve Szilágyi szokásjog fogalma nem tesz különbséget a között, hogy írott vagy íratlan jogról van szó, és az a szokásjog, amit a jogalkalmazók figyelembe vettek. Szilágyi értelmezésében a törvény (állami jog), a szokásjog és annak részeként a jogszokás együttesen szabályozza a paraszti életviszonyokat. Ilyetén kizáródnak a szokásjogból az állami szabályozással ellentétes tartalmak és Szilágyi programadója alapján elsősorban a külső beavatkozás hatását kellene kutatnunk. Ebből a kiindulópontból Szilágyi leszámol azzal az ideával, hogy a paraszti társadalom önszabályozó lenne. Ezt szerinte eleve kizárják a „sokszorosán dokumentált befolyásolási kísérletek”.²⁸ A külső befolyásolási kísérletek azonban nem csupán alkalmazkodást váltottak ki, ezzel együtt kifejlődött egyfajta önérdékű szelektálás (szelektív tudomásulvétel), mely gyakran elutasításhoz vezetett: „Miközben a legkülönbözőbb tartalmú diktátumok egy része vitathatatlan érvényű vagy tessék-lássék elfogadott »normaként« a közösségi szokásrend részévé vált, más részük esetében a kijátszás, a csendes szabotálás megannyi módszerét fejlesztette mind tökéletesebbre a helyi közösség.”²⁹

Szilágyinak ez a megközelítése felszámolja a paraszti öngazgatás eszméjét; csupán korlátozottan önálló, a beavatkozási szándékokra így vagy úgy reagáló, de elkülönülő közösségi kultúráként definiálva életközösségüket. A népi közösségek szigorú normavédő szerepét és ennél nagyobb autonómiáját hangsúlyozza Paládi-Kovács Attila hivatkozva a 16. század óta több vidéken (pl. Székelyföldön) írásba foglalt falutörvényekre.³⁰ A közösségi öngazgatás átalakulását vizsgálja Nagy Janka Teodóra tradicionális népi önkormányzatokról szóló kismonográfiájában, valamint a falusi jegyzőkről közölt tanulmányaiban – ezzel tematizálva az alsófokú közigazgatás szerepét a jogi néprajzban.³¹ Bónis György két világháború közötti tápéi jogszokásgyűjtése némileg árnyalja, hogy mikor gyengül meg a közösségek öngazgatási, önszabályozási képessége.³²

²⁵ Szilágyi 2000: 694.

²⁶ Szilágyi 2000: 694.

²⁷ Mezey 2014: 25–35.

²⁸ Szilágyi 2000: 699.

²⁹ Szilágyi 2000: 700.

³⁰ Paládi-Kovács 2000: 25–37.

³¹ Nagy 2002.; 2021b: 805–813.; 2023:47–66.

³² Kőhegyi-Nagy 1995: 195–249.; 1998: 185–235.; 2003: 233–245.

Szilágyi ezt követően olyan eseteket ismertet, ahol megjelennek az „öntudatosan vállalt törvényszegések”, ezek ugyanakkor Szilágyi értelmezésében nem igazolják a „népi jogrendszer” létezését. A törvényekkel való szembenállás gyakran egyéni, vagy csak egy szűkebb érdekcsoportot érintő magatartásforma, mely abból fakad, hogy minden szabályozás érdekütközéssel, érdeksérelemmel jár. Szilágyi sommás megállapítása, hogy „a legjobb törvény is elképzelhetetlen a részérdekek valamelyes sérelme nélkül”.³³

Szilágyi többször is idézi Tömörkényt, akinek népi jogra vonatkozó írásaira, adatközléseire Tárkány Szücs Ernő is számos esetben hivatkozik.³⁴ Tömörkény nemcsak a „rossz” törvényeket, hanem a bürokrácia túlburjánzását is sérelmezi, és kiemeli a szaporodó rendelkezések végrehajtásának korlátait, az ellenőrzés, szankcionálás esetlegességeit.³⁵ Majd számba vesz olyan területeket (pl. településrendet és az építkezési módot átformálni akaró 18–19. századi rendelkezéseket), melyeken a paraszti életmód befolyásolásának eléggé eredménytelen, teljességgel mégsem hatástalan kísérleteiként értékelhetőek.

Szilágyi Miklós hozzá is fog az állami beavatkozás hatásának felméréséhez a házassághoz kapcsolódó vagyoni kérdései elintézési módja kapcsán *A paraszti szokásjog hozzáigazodása az általános magánjogi elvekhez* cím alatt³⁶. A lakodalmi költségek megosztásával és az ifjú pár életkezdéséhez szükséges vagyonelemek megteremtésével kapcsolatban szemlélteti a hivatalos jogtól lényegileg független jogszokások kétarcúságát: a közösségi kényszert, s ennek ellenére a hivatalos joghoz igazodást, alkalmazkodást. A lakodalomrendezés ebben a megközelítésben nem csak a két érintett család egyszeri ügye: a kölcsönös megsegítés, és a viszonzás elvárása „gyakorlatilag a falubeliek összességére, sőt az eljövendő generációkra is kiterjesztette a kötelezettségek finom hálóját”³⁷.

Ugyanígy az egyenlő öröklés kodifikálása az igazodás kényszerét hozta a fiúk előnyösítését természetesnek tartó agrárközösségek számára. Ugyanakkor ebből korántsem a lánygyermek egyenlő öröklése, hanem számos helyen a lányok gazdagabb, látványosabb és gyakran írásba foglalt kiházásítása következett.³⁸ Mindkét példa 20. századi folyamatok leírását adja, melyet Nagy Janka Teodóra a „jogszokások szétrobbanása” időszakaként jellemez.³⁹

Nagy kérdés a jogi néphagyomány kutatására közösen vállalkozó néprajzosok, történészek, jogászok (jogtörténészek, jogfilozófusok és jogszociológusok) számára, hogy mi az, ami ebből a fogalmi alapvetésből közös alapként felhasználható. A Szilágyi-féle kérdésfeltevéssel nem szembenálló, a későbbi közlés ellenére annak sokkal inkább előzményének tekinthető amikor Homoki-Nagy Mária jogtörténész professzor

³³ Szilágyi 2000: 711.

³⁴ Tárkány Szücs 1970.

³⁵ „Azt büntetik tehát, akit véletlenül vétségen fognak – vagy akit feljelentenek.” Szilágyi 2000: 712.

³⁶ A kelengye kapcsán ennek részletes vizsgálatával foglalkozott Nagy Janka Teodóra: Nagy 2010: 451–492.

³⁷ Szilágyi 2000: 722.

³⁸ Hogy mennyire nehezen érvényesült a lánygyermek egyenlő öröklése azt jól mutatja a jázságai példa: Bánkiné 2017: 118–119.

³⁹ Nagy 2015: 49–56.; A történetiség jelentőségéről a jogszokáskutatásokban: Nagy 2003: 851–862.

a szokásjog hatását vizsgálja a magyar magánjog fejlődésére a Kutatócsoport sorozatának 2. Szokásjog és jogszokás című kötetében.⁴⁰ Szilágyi és Homoki-Nagy is a Werbőczy-féle szokásjog fogalomból indul ki, mely a szokásjogot a törvénnyel egy szinten álló jogforrásként határozza meg és amely lehet magyarázó, törvényrontó és törvénytörő.⁴¹ Homoki-Nagy a szokásjognak a jellemzői között sorolja fel egyrészt, hogy az hosszú idő alatt alakul ki, és azt a nép, a nemzet tagjainak meggyőződése formálta a mindennapok gyakorlata során;⁴² másrészt nem írták le, érvényességének nem volt feltétele az írásbeli forma. A szokásjog úgy ismerhető meg, ha „megfelelő módon összegyűjtik és írásba foglalják”.⁴³ A szokásjog elsődleges forrásai a bírói ítéletek, kisebb arányban az oklevelek, bevallások, egyezségek, végrendeletek – ez utóbbiak azonban csak akkor, ha „az azokban megfogalmazott intézkedéseket vita esetén a bírói ítélet is megerősítette”.⁴⁴ Ez a meghatározás számos ponton egybeesik a Szilágyi-féle néprajztudományi fogalom meghatározással. A jogtörténész Homoki-Nagy Mária ebben az írásában azt helyezi vizsgálatai középpontjába, hogy miként hat a szokásjog a magánjog fejlődésére; más írásaiban viszont éppen a Szilágyi által is felvetett jelenséget vizsgálja, azt, amikor a törvényi szabályozás a korábbi szokásgyakorlatot módosítva jelenik meg a hétköznapi életben. A Szilágyi által képviselt néprajztudományi megközelítés fókuszában természetesen ez utóbbi vizsgálata áll.

Nagy Janka Teodóra Tárkány Szücs Ernő *Magyar jogi népszokások* című kötetének újrakiadásához írt utószavában⁴⁵ pozícionálja a jogi néprajz tudományát és újrafogalmazza annak tárgyát. Megközelítésében a jogi néprajz alapvetően történeti szemléletű és szorosan kötődik a jogtörténethez és a történettudományhoz. Hangsúlyozza, hogy intézményi háttér kellene a sajátos tárgy és módszer hangsúlyozásával folytatott kutatások megvalósításához, eredményeinek felmutatásához. A jogi néprajzi kutatások tárgyaként a jogintézményeket, illetve azok öt létszakaszát (szokásnorma, jogszokás, jogintézmény, jogi népszokás, jogi néphagyomány) jelöli meg. Ezzel tulajdonképpen azt a fogalmi körforgást rögzíti, mely Szilágyi Miklós és Homoki-Nagy Mária tanulmányában is visszaköszön – ugyanakkor a jogi néprajz kutatóinak feladatává teszi a normák létszakaszainak vizsgálatát.

A szokásjog fogalmában a jogtudományi és néprajztudományi megközelítés tehát találkozik; Szilágyi Miklós ugyanakkor arra is felhívja a figyelmet, hogy törvény és szokásjog is rétegzett, és rendszereken átívelően az aktuális „rendezési elv” az érintettek, valamint „a törvény és a szokásjog egyeztetése [...] eredményeként” alakul ki.⁴⁶ Ezek az „eseti kompromisszumok” megjelentek a halászat és vadászati jog, a böngészés, az eredeti tulajdonszerzés vagy épp a határjelek kérdésében is. Szilágyi hangsúlyozza, hogy a különböző csoportok évszázadokon átnyúló együttműködésére volt szükség a szokásjog fenntartásához.

⁴⁰ Homoki-Nagy 2016.

⁴¹ Homoki-Nagy 2015: 168.

⁴² Homoki-Nagy 2015: 169.

⁴³ Homoki-Nagy 2015: 167.

⁴⁴ Homoki-Nagy 2015: 167.

⁴⁵ Nagy 2003; 2021a.

⁴⁶ Szilágyi 1983: 61.

A Szilágyi Miklós féle feladatkijelölés kapcsán még két témát érintenek. A századforduló két öröklési jogi gyűjtésének eredményeiből Szilágyi azt emeli ki, hogy azok lehetőséget teremthettek volna a törvényi előírások és a népi jogszokások részleges egybeesésének társadalomnéprajzi elemzéséhez, ilyen program azonban nem fogalmazódott meg.⁴⁷ S valóban, az egybeesést a fogalomhasználat sem tükrözi: amennyiben az írott jog és a gyakorlat megfelel egymásnak, akkor az a „törvényes rend”, s ami ezen kívül létezik, az a jogszokás. A hazai népi jogéletkutatás 20. századi történetének ez a meghatározás lesz egyik, rendszereken átívelő sajátossága, tehát, hogy a jogszokások – többnyire a korábbi szabályozás továbbvivőjeként – a tételes törvényekkel szemben léteznek.

Ez ellen lépett fel határozottan Szilágyi Miklós,⁴⁸ megfogalmazva, hogy a társadalomnéprajzi kutatások feladata a törvényi előírások és a népi jogszokások egybeesésének vizsgálata, valamint az is, hogy a törvényi rendelkezések jogszokásba (gyakorlatba) történő beépülését vizsgálja.

A népi jogélet kutatás 20. századi történetének másik fontos kérdése, hogy a kutatások eredményei mennyire használhatók fel, mennyire szolgálhatják a jogalkotást. Ez a kérdéskör átvezet politika és tudomány kapcsolatának elemzéséhez. Tudjuk, a népi jogszokások gyűjtése az 1930-as évek végén kormányprogrammá vált, a későbbiekben pedig ez szolgáltatta az indokot a kutatások szinte teljes ellehetetlenítéséhez. A tudományos kutatás politikai befolyásolásának fókuszba helyezése itt egyrészt az egyes szerzők életútja miatt is megkerülhetetlen – példaként utalhatunk Bónis György és Tárkány Szücs Ernő megszakított tudományos életpályájára –, másrészt a kutatás tárgyának meghatározásához, konkrétan a népi jogszokások állami joghoz való viszonyának tisztázásához is nélkülözhetetlen a népi jogélet kutatástörténeti áttekintésekor tudomány és politika viszonyának elemzése.

A visszaemlékezések szerint Györffy István 1939 elején munkacsoportot hívott életre, hogy megindítsa a „magyar népi jogszokások és joghagyomány összegyűjtésének rendszeres munkáját”.⁴⁹ Szilágyi Miklós kutatástörténetet is feldolgozó összegzésében elsőként vetette fel azt a kérdést, hogy a program csakugyan Györffy István kezdeményezése-e – mint ahogy arról később a résztvevők egyöntetűen megemlékeztek. Szilágyi végül arra következtetett, hogy Györffy „a néphagyományon felépíthetőnek gondolt magyar nemzettudat-koncepciójának” az integráns része a nemzeti jog, így nem lehet kétséges, hogy a kutatás terve valóban Györffytől eredeztethető.⁵⁰ Tehát a legnagyobb magyar jogszokásgyűjtés a néprajztudomány, jelesen Györffy István kezdeményezésére indult meg. Fontos, hogy Szilágyi Miklós kutatástörténeti áttekinté-

⁴⁷ Szilágyi 2000: 695.

⁴⁸ „Fejezetünk meghatározó szemlélete, elméleti kerete – a kutatástörténeti vázlat is ezt előlegezi – részleges tagadását, nem logikai folytatását jelenti mindannak, amit »népi jogszokáskutatásként« szoktunk megjelölni. Egyrészt a társadalomnéprajz, a társadalomtörténet tágasabb összefüggésrendjére, másrészt a jogszociológiai megfontolásokra (vö. Kulcsár K. 1960., 1976.) is figyelemmel mutatunk rá a törvény, a szokásjog és a jogszokás paraszti életviszonyokat szabályozó együttes szerepére és jelentőségére.” Szilágyi 2000: 699.

⁴⁹ Papp 1948: 5.

⁵⁰ Szilágyi 2000: 697.

sében mindig távolságtartó volt a jogszokásgyűjtés eredményeinek a jogalkotásban alkalmazhatósága kapcsán. Ezt beszélgetéseink során is mindig hangsúlyozta. Erről sem szabad megfeledkezünk!

Szilágyit nagyban foglalkoztatja a tudatos törvényszegés kérdése, mely szerinte számos esetben kényszerűség. Kedves témája a halászat kapcsán mutatja be, hogy a szabályozók érdekcsoportokkal (hivatásos halászok) nem egyeztetett módosítása miként teszi cinkosokká az engedéllyel rendelkező halászokat az orvhalászokkal (majd ugyanezt a folyamatot látjuk a vadászat esetében is). A jogérvényesülés vizsgálatok klasszikusai közé emelendők Szilágyi Miklós halászattal kapcsolatos kutatásai, melyek mielőbbi megisméltése nem tűr halasztást. Az állami szabályozók, az abban foglalt tilalmak és engedélyek sűrű rendszere a mai napig fennáll – ehhez máshogy viszonyul egy engedéllyel rendelkező horgász és egy orvhorgász, ugyanakkor mindkettőjüknek van tudása úgy a szabályozókról, mind a szakmájáról. Szilágyi szerint a halászati törvény az önellátás eszményével, valamint a zsákmányolás ősi ösztönével mint szokásjogi felfogással került szembe. Az életszerűtlen szabályozás következményeként a halászok (engedéllyel rendelkezők és orvhalászok egyaránt) „életviteli normájukká avatták a halászat és halértékesítés egy részének »titkosítását«”,⁵¹ mindez találkozott a közösség megértésével: így, akit orvhalászat miatt ítélték el, a paraszti közösségekben nem számított börtönviselt embernek. Szilágyi Miklós az 1888: XIX. tc., a halászati törvény előkészítésével, parlamenti vitájával és fogadtatásával is részletesen foglalkozott,⁵² kiemelten azzal is, hogy egy életszerűtlen szabályozás miként intézményesítette az orvhalászatot. Ő maga is úgy vélte, hogy a halászati törvényhez való viszony más, „az állami beavatkozást a mindennapiság szférájára kiterjesztő törvények elutasításának megértéséhez is kulcsot kínál”.⁵³

A *Társadalomnéprajz* kötet születésekor Szilágyi Miklós ezt a kiterjesztést valószínű tematikusan tartotta elképzelhetőnek és gyümölcsözőnek, a vizsgálat időintervalluma tekintetében kevésbé. Hallgatóként is mindig óva intett attól, hogy a jelenkori törvényhozás termékeivel foglalkozzák. Különös veszélyként tekintett a népi jogélet kutatás eredményeinek jogalkalmazásban való hasznosításának felvetésére. Nyilván ez az óvatosság elsősorban a népi jogéletkutatás 20. századi történetének ismeretéből fakadt. A népi jogélet kutatás történetének feldolgozásába épp Szilágyi Miklós emelte be elsőként Bónis Györgynek azt az 1956 után született „szellemi végrendeletét”, melyben „jogelméleti illúzióként” hivatkozik arra a célkitűzésre, mely szerint a jogalkotást a nép meggyőződéshez, szükségleteihez kellene igazítani.⁵⁴ Beszélgetéseinkből az kristályosodott ki számomra, hogy ezt félre kell tenni, ez egy olyan szellem, ami jobb, ha örökre palackba zárva marad, ez a tulajdonképpen a par excellence feltétele a tudományos alapon művelt jogi néprajznak. Így talán nem csoda, hogy meglepődtem, mikor Szilágyi Miklós 85. születésnapja alkalmából rendezett konferencián fia, Szilágyi Márton felállt, és egy halászati előadás kapcsán nem csak azt osztotta meg,

⁵¹ Szilágyi 2000: 714.

⁵² Szilágyi 1988.

⁵³ Szilágyi 2000: 715.

⁵⁴ Szilágyi 2000: 697.

hogy Szilágyi Miklós nem pecázott, de még a halat sem szerette igazán, ugyanakkor a 2013. évi halászati törvény tervezete kapcsán tulajdonképpen törvényt módosító javaslatot fogalmazott meg.⁵⁵ Szilágyi Miklós lánya, Zsófia rendelkezésre bocsátotta ezt a javaslatot, melyet négyen jegyeznek.⁵⁶

A *Néprajzkutatói észrevételek a halgazdálkodásról és a hal védelméről szóló 2013. évi törvény tervezetéről* című dokumentum elsőként azt rója fel a törvényhozónak, hogy „»halászati hagyományok« megismerése szempontjából igazán illetékesnek tekinthető szaktudományunknak: az etnográfának (a néprajznak) akár az eszközhasználatával, akár a természetes vízi halászatnak mintegy másfél évszázados törvényi szabályozásait kísérő társadalmi konfliktusokkal kapcsolatos kutatási eredményeit” nem vette figyelembe, holott ez ösztársadalmi/nemzeti érdek. Szilágyi felhívja a figyelmet, hogy az ún. kisszerszámos halászat nem azonos a pihenési célú időtöltéssel, a sporthorgászattal. A tervezetnek a halászati hagyományoktól teljességgel idegen szabályozási megoldásaként jelöli meg, hogy tiltja a jövedelemszerzési célú halászatot, valamint azt a rendelkezést, hogy a halászejeggyel rendelkező kishalász csak aktív halászeszközökkel foghatna halat. Kiáll amellett, hogy a „nagyhalászat” és a „kishalászat” mindig is egymást kiegészítve létezett, valamint, hogy az „aktív” és a „passzív” halászati eszközöknek és módszereknek ki kellett egészíteniük egymást. Amellett törpálcát, hogy a kishalászok mindig is „valóságos halászati ezermesterek” voltak, akik maguk készítettek el eszközeiket igazodva „a változó ökológiai és technikai/technológiai adottságokhoz”. Már a neolitikum óta rendelkezésére álltak a varsák, melyek eltűnését értelmetlennek és szükségtelennek minősít a beadvány.⁵⁷

Több szempontból tanulságos ez a történet: alapvetően továbbra is az a főszabály, hogy a népi jogéletkutatás célja elsősorban a tudományművelés, nem pedig a jogalkotás befolyásolása; ugyanakkor lehetnek olyan ügyek, melyekben nem hallgathatunk. Ha olyan értéket veszélyeztet egy nemzetközi, országos vagy lokális szabályozás (ha olyan „külső befolyásolási kísérlet” történik), akkor igenis fel kell lépni. Abban az esetben is, ha egy ilyen kiállítás nem túl sok eredménnyel kecsegtet. Ugyanakkor amikor belépünk erre a szükségszerűen átpolitizált szintérré, nemcsak az a veszély, hogy nem járunk sikerrel, hanem az is, hogy a tudományterületet évtizedekre hibernáljuk, ahogy ez a 20. században már megtörtént.

A címmel (*Kötött pálya, biztos támpontok*) azt akartam kifejezni, hogy a jogi néprajz hazai előtörténete alapján meglehetősen kötött pályán mozog, ugyanakkor ezen a pályán már vannak biztos támpontok, melyek jó részét Szilágyi Miklósnak köszönhetjük! Hogy mennyire aktuálisak Szilágyi Miklós kutatásai arról zárásul csak egy adat: a *Jogi Kultúrtörténeti, Jogi Néprajzi Kiskönyvtár* sorozatban 49-szer fordul

⁵⁵ 2013. évi CII. törvény a halgazdálkodásról és a hal védelméről. Néprajzkutatói észrevételek a halgazdálkodásról és a hal védelméről szóló 2013. évi törvény tervezetéről.

⁵⁶ Az egyik aláíró megerősítette, hogy Szilágyi Miklós kezdeményezése mögé álltak az iránta való tiszteletből, de ez alapvetően az ő kezdeményezése.

⁵⁷ A halgazdálkodásról és a hal védelméről szóló 2013. évi (CII.) törvény 2015-ös módosítása végül 2016-tól betiltotta a nagyhalás kerítőhalászatot. Az új jogszabály kizárólag a kisszerszámos halászatot engedélyezi, azt is csak rekreációs céllal. A témáról bővebben: Kothencz 2017: 95–108.

elő Szilágyi Miklós neve, a 11 kötetből 9-ben idézzük munkáit, a kiskönyvtár kötetében, illetve a kutatócsoport mindössze két tagjának publikációiban ez összesen 184 idézettséget jelent.

Irodalom

BÁNKINÉ Molnár Erzsébet

- 2017 *A jászkun szabadság. A törvényesség helyi sajátosságai a Jászkun kerület népi kultúrájában (1682–1876)*. Szekszárd: Pécsi Tudományegyetem KPVK.

BOGNÁR Szabina

- 2014 Tárkány Szücs Ernő kutatásai és a nemzetközi néprajztudomány. In Nagy Janka Teodóra (szerk.): *Tanulmányok Tárkány Szücs Ernő születésének 90. évfordulója tiszteletére*. 37–44. Szekszárd: Pécsi Tudományegyetem Illyés Gyula Kar.
- 2016 *A népi jogélet kutatása Magyarországon*. Budapest: Magyar Néprajzi Társaság.
- 2022 Ernő Tárkány Szücs's Legal Ethnographic Research and International Ethnography (1967–1994). *Acta Ethnographica Hungarica* 67. 1. 71–85.
- 2023 Jogszokásgyűjtés és jogszociológia. Tagányi Károly jogszokásgyűjtő programjának nemzetközi előzményeiről. In Nagy Janka Teodóra–Bognár Szabina–Szabó Ernő (szerk.): *Élő jogszokások: Jogi néprajzi, jogtörténeti és jogi kultúrtörténeti tanulmányok*. 33–48. Szekszárd: Pécsi Tudományegyetem KPVK.

FEKETE Balázs

- 2020 Legal Ethnology and Legal Anthropology in Hungary. In Marie-Claire Foblets–Mark Goodale–Maria Sapignoli–Olaf Zenker (eds.): *The Oxford Handbook of Law and Anthropology*. 243–261. Oxford: Oxford University Press.

HOMOKI-NAGY Mária

- 2016 A szokásjog hatása a magyar magánjog fejlődésére. In Nagy Janka Teodóra (szerk.): *Szokásjog és jogszokás I–II. Jogi kultúrtörténeti és jogi néprajzi tanulmányok*. 165–175. Szekszárd: Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar.

JÁVOR Kata

- 2000 A magyar paraszti erkölcs és magatartás. In Paládi-Kovács Attila (főszerk.): *Magyar Néprajz, VIII. Társadalom*. 601–692. Budapest: Akadémiai Kiadó.

KOCSIS Gyula

- 2000 Öngazgatás, közigazgatás. In: In Paládi-Kovács Attila (főszerk.): *Magyar Néprajz, VIII. Társadalom*. 585–598. Budapest: Akadémiai Kiadó.

KOTHENCZ Kelemen

- 2017 „Őseink és elődeink örök emlékezetére a jövő halásznemzedéknek pedig tanulásra” Halászati örökség a Duna mentén. *Létünk* 47. 1. 95–108.

KŐHEGYI Mihály–NAGY Janka Teodóra

- 1995 Bónis György és társai jogi népszokás gyűjtése Tápén. I. Forrásközlés. *Studia Ethnographicae, I. A Móra Ferenc Múzeum évkönyve*. Szeged. 195–249.
- 1998 Bónis György és társai jogi népszokásgyűjtése Tápén. Forrásközlés. II. *Studia Ethnographicae. Móra Ferenc Múzeum évkönyve*. Szeged. 185–234.

- 2003 Bónis György és társai néphagyománykutatása Tápén. Forrásközlés. III. *Studia Ethnographicae. Móra Ferenc Múzeum Évkönyve*. Szeged. 244–245.
- KULCSÁR Kálmán
1997 *Jogszociológia*. Budapest: Kulturtrade Kiadó.
- MATYASOVSKY-NÉMETH, Márton–FEKETE, Balázs
2022 Traces of Legal Anthropology in Hungary in the 20th Century. An Attempt to Define the Folk Concept of Law. *Acta Ethnographica Hungarica* 67. 1. 139–152.
- MEZEY Barna
2014 Tárkány Szücs Ernő jogtörténete. In Nagy Janka Teodóra (szerk.): *Tanulmányok Tárkány Szücs Ernő születésének 90. évfordulója tiszteletére*. 25–35. Szekszárd: PTE IGYK.
- MEZEY Barna–NAGY Janka Teodóra (szerk.)
2009 *Jogi néprajz–jogi kultúrtörténet. Tanulmányok a jogtudományok, a néprajztudományok és a történelemtudományok köréből*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó.
- NAGY Janka Teodóra
2002 *A tradicionális népi önkormányzatok jogtörténeti vizsgálata a Dél-Dunántúlon – különös tekintettel a föld- és faluközösségek felbomlásának időszakára*. Szekszárd: Szerzői kiadás.
2003 A magyar joginéprajz-kutatás eredményei és alternatívái. In Tárkány Szücs Ernő: *Magyar jogi népszokások*. 851–862. Budapest: Akadémiai Kiadó.
2010 A paraszti mentalitásváltozás hatása a kelengye összetételére: a jogi modernizáció és a házassághoz kapcsolódó ajándékozás szokása (1840–1952). In Flórián, Mária (szerk.): *Életmód, szemléletmód és a módi változása a parasztság körében a 19–20. század fordulóján*. 451–492. Budapest: MTA Néprajzi Kutatóintézet.
2015 „Mint a repeszgránát”: az I. világháború hatása a népi jogéletre: avagy a népi jogszokások dinamikája. In Szabóné - Bognár Anikó - Tombáczné Végh Katalin (szerk.): *Megtizedelt évek: Az első világháború kitörésének centenáriumi évében rendezett kecskeméti konferencia tanulmányai*. 49–56. Kecskemét: Katona József Múzeum.
2021a A magyar jogi néprajz-kutatás eredményei és alternatívái. In Tárkány Szücs Ernő: *Magyar jogi népszokások*. 796–807. Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó.
2021b Az alsófokú magyar közigazgatás tradicionális jogintézménye: a községi (falusi) jegyző - „A községet épségben tartani és előmozdítani”. In Peres Zsuzsanna - Bathó Gábor (szerk.): *Ünnepi tanulmányok a 80 éves Máthé Gábor tiszteletére: Labor est etiam ipse voluptas*. 805–813. Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó.
2023 A falu és jegyzője: a „fent” és a „lent” jogának szorításában. In Kothencz, Kelemen (szerk.): *Történetiség, nemzetiség, írásbeliség: AXI. Duna-Tisza közti nemzetközi néprajzi nemzetiségkutató konferencia* (Baja, 2022. május 20–21.) előadásai. 47–66. Baja: Türr István Múzeum.
- NAGY Janka Teodóra–BOGNÁR Szabina–SZABÓ Ernő (szerk.)
2023 *Élő jogszokások. Jogi néprajzi, jogtörténeti és jogi kultúrtörténeti tanulmányok*. Szekszárd: PTE KPVK.
- PALÁDI-KOVÁCS Attila
2000 Bevezetés. In Paládi-Kovács Attila–Sárkány Mihály–Szilágyi Miklós (szerk.): *Magyar Néprajz 8. Társadalom*. 13–28. Budapest: Akadémiai Kiadó.

- 2002 A társadalomtudományok és a falukutatás. In Paládi-Kovács Attila: *Tárgyunk az időben*. 19–39. Debrecen: Ethnica. Eredeti megjelenés: In Pölöskei Ferenc (szerk.): *A falukutatás fénykora (1930–1937)*. 42–56. Budapest: Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum.
- 2003 Tárkány Szücs Ernő helye a magyar néprajztudományban. In Tárkány Szücs Ernő: *Magyar jogi népszokások*. 836–874. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- PAPP László
- 1948 *A magyar népi jogélet kutatása*. Budapest: Néptudományi Intézet.
- STIPTA István
- 2009 A Jogi néprajz – jogi kultúrtörténet című tanulmánykötetről. *Jogtörténeti Szemle* 3. 45–47.
- SZILÁGYI Miklós
- 1983 Jegyzetek a népi jogszokásokról (Tárkány Szücs Ernő könyvét olvasva). *Múzeumi Kurír* 42. 2. 61–64.
- 1988 Ahogyan a törvény megszületett – Történeti-néprajzi elemzés. In Herman Ottó–Imling Konrád: *1888. XIX. törvénycikk a halászatról és végrehajtási utasítása* (Hasonmás kiadás). 5–40. Veszprém: Pannon Nyomda.
- 2000 Törvények, szokásjog, jogszokás. In Paládi-Kovács Attila–Sárkány Mihály–Szilágyi Miklós (szerk.): *Magyar Néprajz 8. Társadalom*. 693–759. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- SÁRKÁNY Mihály
- 2000 A társadalomnéprajzi kutatás hazai története. In Paládi-Kovács Attila–Sárkány Mihály–Szilágyi Miklós (szerk.): *Magyar Néprajz 8. Társadalom*. 29–66. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- TÁRKÁNY SZÜCS Ernő
- 1970 Népi jogtudat Tömörkény István műveiben. *Ethnographia* 81. 2–4. 421–429.
- 1981 *Magyar jogi népszokások*. Budapest: Gondolat.

Bognár Szabina

PhD, tudományos főmunkatárs, HUN-REN BTK Néprajztudományi Intézet, Budapest

E-mail: bognar.szabina@abtk.hu

Szabina Bognár

**A Fixed Path with Sure Points of Reference
From Károly Tagányi's Programme of Collecting Legal Customs Law
to Miklós Szilágyi's Socio-Ethnographic Synthesis**

In his tribute study, the author explains in detail what Miklós Szilágyi's research means for Hungarian legal ethnography. With several decades of research behind him, Miklós Szilágyi provided assistance to researchers of legal ethnography, which is deemed to be part of social ethnography, with a solid conceptual foundation, a well-balanced research history, and an authoritative assignment of tasks. In his opinion, those cases where codified law comes into irreconcilable conflict with customary law, i.e. when 'the two legal systems confront each other', deserve special attention. He called this legal history investigation 'a joint task of historians and ethnographers'. Miklós Szilágyi defined a specific

conceptual system in chapter 'Law, Customary Law and Legal Custom' in the volume 'Society' of the series 'Hungarian Ethnography', which differs in several aspects from the canonized concepts of jurisprudence/legal history and study of folk law. In the same volume, he partially dispelled the myth of self-regulating communities and announced a programme to explore how central regulations influenced the living conditions of peasants. Miklós Szilágyi's results have been organically integrated into legal ethnographic research, but the study of the integration of laws into legal customs (practice) is still in its infancy.